

„DAUG“ ir „MAŽAI“ reiškiantys frazeologizmai vokiečių ir lietuvių kalbose: atitikmenų beiėskant

Virginija Masiulionytė

Anotacija. Šiuo pranešimu siekiama aptarti „DAUG“ ir „MAŽAI“ reikšmes turinčius vokiečių bei lietuvių kalbų frazeologizmus, juos gretinant kontrastinės frazeologijos bei frazeologizmų vertimo problematikos kontekste.

Pranešimo empirinį pagrindą sudaro 19 vokiškų ir 123 lietuviški frazeologizmai, surinkti iš bendrųjų ir specialiųjų frazeologijos žodynų. Atsižvelgiant į šį frazeologizmų vaizdinį pagrindą, denotacinę bei ekspresinę reikšmę, stilistiką, vartojimo dažnumą ir pan., pamėginta surasti minėtų vokiečių kalbos frazeologizmų atitikmenis lietuvių kalboje. Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad vokiečiai ir lietuviai, kategorizuodami minėtas sąvokas, pasitelkia iš dalies visiškai skirtingus frazeologinius vaizdus; dėl šių skirtumų galima kalbėti tik apie dalinius ekvivalentus arba apie jų nebuvimą – absoliučių ekvivalentų nerasta. Tą patį galima pastebėti ir patyrinėjus kai kurių nagrinėjamų frazeologizmų vertimus, pateikiamus dvikalbiuose vokiečių-lietuvių kalbų žodynuose.

Pranešime taip pat aptariami ir nagrinėjami grožinėje literatūroje pasitaikančių vokiečių kalbos frazeologizmų, reiškiančių „DAUG“ ir „MAŽAI“, vertimai į lietuvių kalbą. Tenka pastebėti, kad vertėjai (greičiausiai dėl tų pačių minėtų priežasčių) dažniausiai renkasi prasminį vertimo būdą: pagal atitinkamą kontekstą ir stilių tinkamą vieną žodį ar nefrazeologinį žodžių junginį.

Reikšminiai žodžiai: *frazeologija, frazeologinis pasaulėvaizdis, kategorija, vokiečių ir lietuvių kalbų frazeologizmų gretinimas, frazeologizmų vertimo problemos.*

Ivadas

Frazeologizmai – neabejotinai viena įdomiausių ir savičiausių kalbinės raiškos priemonių, atspindinti specifinius konkrečios kultūros reiškinius, mąstymo klisės bei vertinimus. Dėl šios priežasties jie yra vieni sunkiausiai į kitą kalbą išverčiamų kalbinių vienetų. Germanistiniuose gretinamosios frazeologijos darbuose frazeologizmų vertimo problema pradėta nagrinėti aštuntojo dešimtmečio pradžioje, ir nuo to laiko pasirodė tikrai nemažai šiai temai skirtų tyrinėjimų (išsamią apžvalgą žr. Korhonen, 2007, pp.579-580). Vokiečių ir lietuvių kalbų frazeologija įvairiais aspektais pirmiausia yra gretinama lietuvių mokslininkų (-ų) (A. Būdvytytės, S. Lapinsko, D. Šileikaitės, N. Strazhas ir kt.) darbuose (žr. Žeimantienė, 2009), tačiau jų nėra daug. Šiuo tyrimu siekiama iš dalies užpildyti šią spragą, kuri, ypač kalbant apie gretinamų kalbų frazeologizmų atitikmenis, vis dar tebėra aktuali problema. Jo įžvalgos ir rezultatai galbūt galėtų praversti ir kaip papildoma leksikografinių šaltinių medžiaga.

Tyrimo tikslas, uždaviniai ir metodika

Gretinant skirtingų kalbų frazeologinius vienetus, atitikmenų galima ieškoti kalbos sistemos lygmeniu, klasifikuojant empirinę medžiagą pagal ekvivalentų tipus (gretinamoji frazeologija). Antras kelias – tirti frazeologizmus atsižvelgiant į jų vartojimo kontekstą, pirmiausia gvildenant problemas, su kuriomis susiduria vertėja (-as) (plg. Korhonen, 2007, pp.579-580). Šiame straipsnyje aptariami abu šie metodai, kaip pavyzdį pateikiant vokiečių ir lietuvių kalbų frazeologizmus, reiškiančius „DAUG“ ir „MAŽAI“.

Frazeologizmo terminas vartojamas platesne reikšme¹: frazeologizmas – tai sąlyginai pastovus, dvižodis ar keliažodis (kartais vaizdingas) junginys, turintis vientisą reikšmę ir vartojamas kaip gatava frazė. Originalo kalba šiame pranešime laikoma vokiečių kalba, o vertimo – lietuvių.

Tyrimo tikslas – palyginti vokiečių ir lietuvių kalbų frazeologizmus, reiškiančius „DAUG“ ir „MAŽAI“. Jį galima būtų išskaidyti į kelis uždavinius:

- 1) palyginti „DAUG“ ir „MAŽAI“ kategorijų raišką frazeologiniuose vokiečių ir lietuvių pasaulėvaizdžiuose, nustatant panašumus ir skirtumus;
- 2) pasiūlyti atskirų vokiečių frazeologizmų atitikmenis lietuvių kalbos sistemos lygmeniu;
- 3) panagrinėti šių frazeologizmų vertimus į lietuvių kalbą grožinėje literatūroje.

Kalbant apie atitikmenis, pirmiausia turimi galvoje semantiniai (denotacinės reikšmės) atitikmenys, kuriuos nustatant pirmiausia vadovautasi šiais kriterijais:

1. *Vaizdingumas*: frazeologizmų reikšmė – tai vaizdingo perprasminimo rezultatas. Todėl, gretinant skirtingų kalbų frazeologizmus, svarbu, ar abiejų kalbų frazeologiniai vienetai perteikia tą patį vaizdą, ar sukelia tokias pat asociacijas. Šis kriterijus, mano manymu, turėtų būti pats svarbiausias ieškant atitikmenų, nes didžioji dauguma frazeologizmų pirmiausia atlieka meninio vaizdo kūrimo funkciją.

¹ Diskusija dėl frazeologizmo termino (Marcinkevičienė, 2001; Jasaitienė, 2009, pp.279-281).

2. Su frazeologizmo kuriu vaizdu susijusi ir jo (*ne*)motyvacija: nemotyvuotų frazeologizmų, vadinamųjų idiomų, reikšmė visiškai nutolusi nuo atskirų jų dėmenų reikšmių. O motyvuotųjų frazeologizmų, kuriuos E. Jakaitienė siūlo vadinti tropiniais frazeologizmais, reikšmė dar daugiau ar mažiau tebėra susijusi su atskirų dėmenų reikšme (plg. Jakaitienė, 2009, p.286). Tiesa, E. Jakaitienė į atskirą grupę išskiria lyginamuosius frazeologizmus, tačiau, mano manymu, juos galima priskirti tropinių frazeologizmų grupei, nes jų semantinė reikšmė yra daugiau ar mažiau „skaidri“, be to, palyginimai kuriami pasitelkiant panašius metaforinius modelius kaip ir tropiniai frazeologizmai (plg. Burger, 1998, p.44).
3. *Frazeologizmo vartojamumas*: D. Dobrovolskij (2002, p.446) pabrėžia, kad, atliekant gretinamuosius frazeologizmų tyrimus, labai svarbu tai, ar originalo kalbos vienetą žinomas ir vartojamas tiek pat, kiek ir vertimo kalbos. Todėl vokiškame tekste (DWDS) ir lietuviškame (DLKT) buvo patikrinta, kurie iš leksikografinių šaltinių surinktų frazeologizmų tebėra vartojami, o kurie gali būti laikomi jau pasenusiais.

Taigi visiškai ekvivalentai yra frazeologizmai, kurių vaizdinis pagrindas, (*ne*)motyvacija ir vartojamumas sutampa. Daliniais ekvivalentais gali būti laikomi frazeologizmai, kurie skiriasi vienu ar keliais minėtais aspektais (plg. Masiulionytė, Šileikaitė, 2008, p.210).

Žinoma, kalbant apie atitikmenis, svarbus kriterijus yra ir frazeologizmų stilistika. Tačiau kalbėti apie ją yra ganėtinai keblu, nes lietuvių kalbos frazeologijos žodynuose beveik jokių nuorodų dėl stiliaus nėra. K. Župerka teigia, kad frazeologizmų stilistinį atspalvį sąlygoja kilmė: dauguma savų frazeologizmų turi šnekamąjį atspalvį, o knyginis atspalvis būdingas tarptautiniams frazeologizmams (Župerka, 2001, p.17; plg. ir Pikčilingis, 1975, p.369). Tačiau, mano manymu, toks skirstymas galbūt šiek tiek per paprastas: kai kurie savos kilmės frazeologizmai priklausytų šnekamajai kalbai (pvz., *gyvas perkūnas*, *gyvas žaltys*, *kaip šieno*), tačiau kitus beveik būtų galima priskirti aukštajam stiliui (pvz., *be skaičiaus*, *lašas jūroje*), treči stilistiškai visiškai neutralūs ir gali būti vartojami ir sakytinėje, ir rašytinėje kalboje (pvz., *šiek tiek*, *be galo*, *kaip grybų po lietaus*), ketvirti jau pasenę ir visiškai nebevertojami (pvz., *su kepure neprimesi*, *velnių lendrynas*, *po skaičium*, *gryžtu graižtu*). Todėl tenka konstatuoti, kad lietuviškų frazeologizmų stilistika dar menkai ištirta, ir šis kriterijus, gretinant dviejų kalbų frazeologizmus, kol kas gali būti tik pagalbinis.

Empirinių pranešimo pagrindą sudaro 19 vokiškų (10 su reikšme „DAUG“ ir 9 su reikšme „MAŽAI“) ir 123 lietuviški (atitinkamai - 85 ir 38) frazeologizmai, surinkti iš bendrųjų ir specialiųjų frazeologijos žodynų (DRW, DUW, LSR, SDR, FŽ, SLKFŽ). Juos atrenkant pirmiausia remtasi žodynų straipsniuose pateikiamais reikšmės aprašymais.

Į tiriamąją medžiagą neįtraukti labai siaura specifine reikšme vartojami frazeologizmai, pvz.,

vok. (*nur*) *für einen Zahn/ für den hohlen Zahn reichen/ sein*, lt. *ant* (*vieno*) *danties*, reiškiančių „truputį, nedaug“ kalbant apie valgį, arba lt. *į jaučio kailį/ odą nesurašyti*, kuris reiškia „daug faktų, įvykių“, arba *gaidžiui ant kelių* „labai mažai priverpė“.

Pirmoje tyrimo dalyje surinkti frazeologizmai gretinami kalbos sistemos lygmeniu, aprašant „DAUG“ ir „MAŽAI“ kategorijų raišką vokiečių ir lietuvių kalbose, didžiausią dėmesį skiriant frazeologinių vienetų semantinei analizei ir jų sąsajoms su atitinkamos tautos kultūriniais vaizdiniais; remiantis gautais rezultatais, aptariami išskirti ekvivalentiškumo tipai ir pasiūlomi galimi atitikmenys. Antroje dalyje minėtas kategorijas įvardijantys frazeologizmai aptariami vertimo problematikos kontekste, analizuojant jų vertimą į lietuvių kalbą vokiečių autorių grožinės literatūros kūriniuose.

Frazeologizmų gretinimas kalbos sistemos lygmeniu

„DAUG“ ir „MAŽAI“ kategorijos vokiečių ir lietuvių frazeologijoje

Palyginus vokiškąją ir lietuviškąją tiriamosios medžiagos dalis, pirmiausia į akis krinta kiekybinis skirtumas: netgi variantus traktuojant kaip vieną frazeologinį vienetą (lietuvių frazeologijos žodynuose tai nėra daroma), akivaizdu, kad, įvardydami „DAUG“ ir „MAŽAI“ kategorijas, frazeologizmų lietuviui pasitelkia ne tik gerokai daugiau, bet ir įvairesnių bei vaizdingesnių: tarp lietuviškų dominuoja idiomos ir tropiniai frazeologizmai, o tarp vokiškų visai nemenką dalį užima samplaikiniai frazeologizmai (plg. 1 lentelę).

1 lentelė. Frazeologizmų pasiskirstymas pagal semantiką vokiečių ir lietuvių kalbose

	„Daug“ DE	„Mažai“ DE	„Daug“ LT	„Mažai“ LT
Idioma	30%	11%	35%	29%
Tropinis frz.	50%	67%	53%	60%
Samplaikinis frz.	20%	22%	12%	11%

Pažvelgus į „DAUG“ kategoriją vokiečių kalboje, matyti, kad tarp frazeologizmų dominuoja samplaikiniai ir tropiniai su abstrakčiu daiktavardiniu dėmeniu *Menge*: *jede/ die Menge, in rauhen Mengen, die schwere Menge*, o lietuvių kalboje – idiomos su būdvardiniu dėmeniu *gyvas*: *gyvas galas*, *gyvas velnias*, *gyva baimė*, *gyvas kelmas*, *gyva pekla*, *gyva versmė* ir t. t. Įdomu pastebėti kai kurių šių idiomų sąsajas su lietuvių mitologija: N. Vėlius (1987, p.49) frazeologizmus *gyvas velnias*, *be velnio*, *iš velnio* sieja su tuo, kad sakmėse ir pasakose velniai kartais pasirodo ištisiais būriais. Iš viso net penkiolikos frazeologizmų dėmenis galima vienaip ar kitaip sieti su velnio vardais, veikimo sfera ir pavidalais (plg. Vėlius, 1987, p.52, 56, 73, 78, 135): *gyvas nelabasis*, *gyvas pik-tasis*, *gyva bala*, *atdaros balos*, *gyvas kelmas*, *gyvas žaltys*, *gyvas vilkas*, *gyva smala*, *gyva versmė*, *kaip pupų*. Velnias neatsitiktinai taip dažnai minimas šioje kategorijoje: lietuvių tikėjimuose jis yra chtoniška dievybė, siejama su turtais, gėrybėmis, gausumu apskritai (plg. Vėlius, 1987, pp.113-114), todėl ir kalboje išliko šių tikėjimų atspindžių.

Prabilus apie „DAUG“ kategorijos skirtumus vokiečių ir lietuvių kalbose, galima paminėti dar vieną faktą: tarp vokiečių frazeologizmų su „DAUG“ reikšme galima rasti du biblinės kilmės frazeologizmus: *ein gerüttelt Maß* (*an/ von etw.*) (Luk. 6, 38) ir *wie Sand am Meer* (Pr. 22, 17).

Lietuvių kalboje atitinkami bibliniai posakiai (*saikas sukratytas ir kaip pajūrio smiltys*) frazeologizmais netapo; viena iš priežasčių galėtų būti jau egzistuojančių savos kilmės frazeologizmų gausa.

Dar vienas lietuvių frazeologizmų savitumas, palyginus su vokiečių – lietuvių kalboje „DAUG“ kategorijai konceptualizuoti vartojami tam tikri skaičiai: *devynios galybės, treja devyneria/ treji devyneri/ treji devyni, gyvas šimtas*. Pirmąjį frazeologizmą, kalbėdamas apie Sovijaus mitą, pamini A. J. Greimas (1990, p.365), pastebėdamas, kad mite minimi devyni pragaro vartai ir devynios blūžnys drauge su „devyniomis galybėmis“, su „devynragiais elniais“ ir „devyngalviais slibinais“ priklauso tai pačiai stereotipų klasei: tai didelio kiekio ir visų galimybių išsėmimo konotacijos. Į maginę skaičiaus 9 reikšmę dėmesį atkreipia ir B. Kalinauskas (1974, p.25). Panašią paradigmą sudaro ir frazeologizmai su skaičiumi *šimtas*: „DAUG“ reikšme vartojamas *gyvas šimtas*, kurio dėmuo „gyvas“, viena vertus, sieja jį su velnio paradigma, o dėmuo „šimtas“, kita vertus, turi „DAUG“ reikšmę ir kituose frazeologiniuose vienetuose, pvz., *Barbė šimtdarbė, šimtą liežuvių turėti* („greitai sklisti“ (apie naujienas)), linkėjime ilgai gyventi *šimtas metų be šių metų*, keiksmuose *po šimto kelmų, po šimto negerovių, šimtas perkūnų, kad tave šimtas pypkių* ir t. t.

Kalbant apie kategoriją „MAŽAI“, pastebėtina, kad abiejose kalbose vyrauja tropiniai frazeologizmai, kurių vaizdinis elementas daugiausia kilęs iš žmogaus anatomijos srities:

das Schwarze unter dem Nagel, um ein Haar, sich etwas an den (fünf) Fingern abzählen können; vienos ašaros, kaip juodžio nuo nago, ant pirštų suskaičiuoti/ suskaityti galima, tik koja paspirti ir pan.

Tiesa, lietuvių kalboje nemenką dalį šios kategorijos sudaro už tropinius frazeologizmus spalvingesnės idiomos (plg. 1 lentelę), o vokiečių kalboje antroje vietoje atsiduria samplaikiniai frazeologizmai.

Dar vienas įdomus skirtumas – vokiečių kalboje abiems kategorijoms įvardyti vartojama gana daug frazeologizmų su abstrakčiais daiktavardiniais dėmenimis – *jede/ die Menge, in rauhen Mengen, die schwere Menge, ein gerüttelt Maß, in/ die Hülle und Fülle* (5 iš 10 frazeologizmų su reikšme „DAUG“ arba 50 %), taip pat *(um) einen Schein, ein Schimmer (von), eine Idee* (3 iš 9 frazeologizmų su reikšme „MAŽAI“ arba 33 %). Tarp lietuviškų frazeologizmų su reikšme „DAUG“ yra tik 15 (arba 17 %) su abstrakčiais daiktavardiniais dėmenimis (palyginti: su konkrečiais daiktavardiniais dėmenimis net 61 (arba 72 %)), su reikšme „MAŽAI“ tik 5 (arba 13 %) (palyginti: 26 (arba 68 %) su konkrečiais daiktavardiniais dėmenimis).

Frazeologizmų ekvivalentiškumo problemos

Vien pažvelgus į šias „DAUG“ ir „MAŽAI“ reiškiančių frazeologizmų skirtybes, galima daryti prielaidą, kad atitikmenų vokiečių ir lietuvių kalbose bus nedaug. Jų iš tiesų nedaug: visiškų semantinių ekvivalentų, kurių vaizdas, motyvacija ir vartojamumas sutampa, nėra nė

vieno, geriausiu atveju galima kalbėti apie dalinius ekvivalentus:

- 1) $\text{vaizdas}_{L1} \neq \text{vaizdas}_{L2} + \text{motyvacija}_{L1} = \text{motyvacija}_{L2} + \text{vartojamumas}_{L1} = \text{vartojamumas}_{L2}$ (5 atvejai):

DE *ein (ganzer) Sack voll (etwas)* vs. LT *kaip iš maišo*: palyginus vokiško ir lietuviško frazeologizmų vaizdinius pagrindus, matyti tam tikri nedideli neatitikimai, tačiau vienas dėmuo – *maišas* – sutampa. Taip pat abu frazeologiniai vienetai metaforiškai motyvuoti ir panašiai dažnai vartojami. Kalbant apie stilių, vokiškas frazeologizmas, sprendžiant iš nuorodų žodynuose, būdingas šnekamajai kalbai; lietuviško frazeologizmo vartojimo kontekstas rodo, kad jis greičiausiai yra stilistiškai neutralus bendrinės kalbos vienetas.

DE *jede/ die Menge* vs. LT *be skaičiaus*: šioje frazeologizmų poroje taip pat matyti nedideli vaizdinio pagrindo neatitikimai, tačiau motyvacija sutampa: pagrindiniai dėmenys yra išsaugoję savo kaip laisvai vartojamų leksemų reikšmes. Tiesa, apie vartojamumo panašumus galima kalbėti tik su tam tikromis išlygomis, nes vokiškas vartojamas daug daugiau nei lietuviškas (2849 vartojimo pavyzdžiai tekстыne prieš 4). Kalbant apie stilių, vokiškas frazeologizmas priklauso šnekamajai kalbai, o lietuviškas, sprendžiant iš vartojimo pavyzdžių tekstų, greičiau aukštajam stiliui. Įdomu tai, kad D. Šlapoberskio vokiečių-lietuvių žodyne prie šio frazeologizmo pateikiamas vertimas vienu žodžiu *krūva*.

DE *viel/ eine Menge Holz* vs. LT *kaip malkų*: šios frazeologizmų poros vaizdiniai pagrindai dar labiau nutolę vienas nuo kito, vienintelis bendrumas –/ medžio/ sema vokiškame dėmenyje *Holz* ir lietuviškame *malkos*. Tačiau jie abu metaforiškai motyvuoti ir vartojami jau nebevartojami. Stilistiniu atžvilgiu vokiškas frazeologizmas priklauso šnekamajai kalbai, tačiau jau yra pasenęs, lietuviškas taip pat turi šneamosios kalbos atspalvį ir jau nebevartojamas.

DE *wie Sand am Meer* vs. LT *jūros marios*: šiuos frazeologizmus vieną su kitu sieja jūros vaizdas, nors jų sukeliamos vaizdinės asociacijos ganėtinai skirtingos. Tačiau jie abu metaforiškai motyvuoti ir vartojami (nors lietuviškas ir gerokai rečiau). Nė prie vieno frazeologizmo jokių nuorodų apie stilių nėra, bet galima teigti, kad stilistiškai jie abu neutralūs ar netgi kiek linkę į aukštąjį stilių. Būtų įdomu paminėti, kad J. Križiausko ir S. Smagurausko vokiečių-lietuvių kalbų žodyne pateikiami du vertimo variantai: laisvuju žodžių junginiu *labai daug* ir frazeologizmu *devynios galybės*, kuris funkcinio aspektu atrodo tinkamas, tačiau sukelia visiškai kitas vaizdines asociacijas ir yra labiau šneamosios kalbos vienetas.

DE *(wie/ nur) ein Tropfen auf den/ auf einen heißen Stein* vs. LT *lašas jūroje*: šių frazeologizmų vaizdinio pagrindo bendrumas – *lašas* leksema, visais kitais atžvilgiais jie sukelia pakankamai skirtingas asociacijas. Tiesa, dar juos sieja metaforinė motyvacija ir tai, kad abu yra vartojami. Stilistiškai vokiškas lyginama-

sis frazeologizmas priklauso šnekamajai kalbai, lietuviškas – sprendžiant iš vartojimo pavyzdžių – bendrinei, gal su tam tikru aukštojo stiliaus atspalviu. Abiejuose vokiečių-lietuvių kalbų žodynuose taip pat pateikiamas šis lietuviškas vokiško frazeologizmo dalinis atitikmuo, ir jis iš tiesų atrodo pats tinkamiausias, žvelgiant pirmiausia į vaizdinį pagrindą.

- 2) $\text{vaizdas}_{L1} \neq \text{vaizdas}_{L2} + \text{motyvacija}_{L1} \neq \text{motyvacija}_{L2} + \text{vartojamumas}_{L1} = \text{vartojamumas}_{L2}$ (3 atvejai):

DE *die schwere Menge* vs. LT *be skaičiaus*: vokišką dėmenį *Menge* ir lietuvišką *skaičius* sieja/ kiekio/ sema, todėl iš esmės čia galima kalbėti apie dalinius atitikmenis, juolab kad ir vartojami jie abu vienodai retai. Tiesa, vokiškas frazeologizmas yra metaforiškai motyvuotas, o lietuviškojo abu dėmenys išsaugoję savo kaip laisvai vartojamų leksemų reikšmes. Vokiškuose žodynuose taip pat nurodoma, kad frazeologizmas *die schwere Menge* pasenęs ir pagal stilių priklauso šnekamajai kalbai; lietuviškuose žodynuose jokių nuorodų dėl stiliaus nėra, tačiau, sprendžiant iš vartojimo konteksto tekstyne, lietuvių kalbos frazeologizmą galima būtų priskirti aukštajam stiliui.

Lietuviškas samplaikinis frazeologizmas *be skaičiaus* kaip dalinis atitikmuo tinka ir kitam metaforiškai motyvuotam vokiškam frazeologizmui:

DE *in rauhen Mengen* vs. LT *be skaičiaus*: abu frazeologiniai vienetai yra dar vartojami, tačiau motyvacija skiriasi: vokiškasis yra metafora, o lietuviškasis – samplaikinis. Kalbant apie stilių, vokiškas frazeologizmas priklauso šnekamajai kalbai; lietuviškas, kaip jau minėta, greičiau aukštajam stiliui.

DE *ein gerüttelt Maß (an/ von etw.)* vs. LT *be saiko*: vokiška idiomą turi vieną specifinį reikšmės atspalvį: ji vartojama kalbant apie neigiamus dalykus. Lietuviškas samplaikinis frazeologizmas taip pat gali būti vartojamas šia prasme, tačiau nebūtinai – jo reikšmė platesnė. Vokiška idiomą taip pat priklauso aukštajam stiliui, o jo lietuviškasis atitikmuo, sprendžiant iš vartojimo pavyzdžių, bendrinei kalbai ir stilistine prasme yra neutralus. D. Šlapoberskio žodyne kaip šios idiomos vertimas pateikiamas frazeologizmas *ligi kaklo*, tačiau jis turi visiškai skirtingą vaizdinį pagrindą ir taip pat yra stilistiškai neutralus, nors pagal kitus kriterijus (vartojamumą, neigiamos reikšmės galimybę) ir tinka.

- 3) $\text{vaizdas}_{L1} = \text{vaizdas}_{L2} + \text{motyvacija}_{L1} = \text{motyvacija}_{L2} + \text{vartojamumas}_{L1} \neq \text{vartojamumas}_{L2}$ (2 atvejai):

DE *ein (ganzer) Sack voll (etwas)* vs. LT *pilnas maišas*: lietuviškasis frazeologizmas, nors ir turi vokiškajam tapatų vaizdą ir motyvaciją (metaforinę), deja, yra nebevartojamas – tekstyne aptinkamas tik tiesiogine reikšme vartojamas žodžių junginys. Todėl ir čia kalbėti galima tik apie dalinį ekvivalentiškumą.

DE *das Schwarze unter dem Nagel* vs. LT *kaip juodžio nuo nago*: nepaisant nedidelių struktūrinių skirtumų (lietuviškas frazeologizmas yra lyginamasis), abiejų junginių vaizdinis pagrindas ir metaforinė motyvacija

visiškai sutampa, tačiau lietuviškas jau nevartojamas. Kalbant apie stilių, abu frazeologizmai yra neutralūs.

- 4) $\text{vaizdas}_{L1} \neq \text{vaizdas}_{L2} + \text{motyvacija}_{L1} = \text{motyvacija}_{L2} + \text{vartojamumas}_{L1} \neq \text{vartojamumas}_{L2}$ (1 atvejis):

DE *noch und noch* (šnek. juok.): *noch und nöcher* vs. LT *tiek ir tiek*: abu frazeologizmai samplaikiniai, ir tai vienintelis jų panašumas. Lietuviškas tekstyne vartojamas, tačiau kita reikšme – tam tikram žinomam, bet nepasakomam kiekiui įvardyti (*sulaikė tiek ir tiek spirito, sumokėti tiek ir tiek tūkstančių, tiek ir tiek žmonių žuvo* ir pan.).

Atskirai reikėtų paminėti du ganėtinai probleminius frazeologizmus: *sich etwas an den (fünf) Fingern abzählen können*, kuris, atrodytų, turi visišką ekvivalentą lietuvių kalboje: *ant pirštų suskaičiuoti/ suskaityti galima*, ir *um ein Haar*, kurį tarsi ir atitiktų lietuviškas *per (vieną) plauką*. Tačiau čia negalima kalbėti apie visiškus ekvivalentus dėl pačių frazeologizmų denotacinės reikšmės: vokiškasis *sich etwas an den (fünf) Fingern abzählen können* gali taip pat reikšti „nesunkiai suvokti, suprasti“, ir todėl tik kiekiui nusakyti vartojamas lietuviškas *ant pirštų suskaičiuoti/ suskaityti galima* negali būti laikomas jo absoliučiu ekvivalentu, nors vaizdinis pagrindas ir visiškai sutampa. Tas pats pasakytina ir apie *um ein Haar*, kurio reikšmė „MAŽAI“ yra tik antra – pirma yra „vos, beveik“ ir šiuo atveju sutampa su lietuvišku *per (vieną) plauką*. Tiesa, reikėtų pridurti, kad dėl frazeologizmams būdingo reikšmės neapibrėžtumo kartais gana sunku atskirti, kokia reikšme frazeologizmas vartojamas:

(...) kiekvieną akimirką esu atstumiamas, ir mano mintis, net ir labai aistringa, į jį neįsiskverbia, nepažengia nė **per plauką** toliau. (DLKT)

Tiesa nuo klaidos skiriasi tik **per plauką**. (DLKT)

Šie pavyzdžiai rodo, kad lietuviškas frazeologizmas *per plauką* nutolsta nuo „BEVEIK“ reikšmės ir priartėja prie „MAŽAI“. Todėl jį tikriausiai su tam tikromis išlygomis galima būtų laikyti vokiškojo *um ein Haar* visišku atitikmeniu. Tačiau tarp kitų „MAŽAI“ reiškiančių frazeologinių vienetų šie frazeologizmai dėl ypač didelio reikšmės neapibrėžtumo yra daugiau periferiniai, smarkiai kryptantys į „VOS, BEVEIK“ reikšmės pusę (tą liudija ir pavyzdžiai DWDS ir DLKT), todėl didelės įtakos apibendrinimams ir išvadoms daryti negali.

Trumpai apibendrinant „DAUG“ ir „MAŽAI“ reiškiančių vokiečių ir lietuvių kalbų frazeologizmų gretinimą kalbos sistemos lygmeniu, pirmiausia pabrėžtini akivaizdūs kiekybiniai ir kokybiniai skirtumai, kurie matyt, ir lemia, kad visiškų ekvivalentų tarp vokiškų ir lietuviškų šių reikšmių frazeologizmų rasti neįmanoma.

„DAUG“ ir „MAŽAI“ reiškiantys frazeologizmai grožinėje literatūroje: vertimo problemos

Viena yra kalbėti apie frazeologizmus be konteksto, tačiau visos šių kalbos vienetų spalvos iki galo atsiskleidžia tik konkrečiame tekste. Todėl įdomu patyrinėti, kaip „DAUG“ ir „MAŽAI“ kategorijas įvardijantys frazeologizmai verčiami iš vokiečių kalbos į lietuvių grožinėje literatūroje.

Kalbant apie frazeologizmų vertimą, grožinė literatūra pasirinkta pirmiausia todėl, kad tai viena iš sričių, kur frazeologizmai vartojami tikrai dažnai; antra vertus, grožinė literatūra, ypač klasika, (dažniausiai) verčia profesionalios (-ūs) vertėjos (-ai), gebančios (-tys) adekvačiai vartoti gimtosios kalbos vaizdinės raiškos priemones; ir galiausiai trečia: grožinės literatūros kūriniai – tai konkreti, apibrėžtos apimtys empirinė medžiaga, į kurią galima nukreipti tiriamąjį žvilgsnį.

Šiuo atveju šią empirinę medžiagą natūraliai teko apriboti pirmiausia suskaitmenintais vokiečių literatūros kūrinių, kurie išversti į lietuvių kalbą. Iš viso rastas 21 vokiškų frazeologizmų vartojimo pavyzdys ir atitinkamai 25 lietuviški jų vertimai (vertimų daugiau, nes kai kurie kūriniai į lietuvių kalbą yra išversti kelių vertėjų).

Kalbant apie frazeologizmų vertimo strategijas, vertimo teorijoje skiriami keli būdai:

- (1) ekvivalentas – tai frazeologinis atitikmuo, originalo ir vertimo kalbose turintis tą pačią semantiką ir tos pačios leksinės bei gramatinės išraiškos vaizdą;
- (2) analogas – kitokios leksinės sudėties pastovus žodžių junginys, turintis kitokį vaizdinį pagrindą, bet savo reikšmę ir stilistiką atitinkantis originalą,
- (3) prasminis vertimo būdas – kai frazeologizmo turinys perteikiamas vienu žodžiu ar laisvu žodžių junginiu, ir galiausiai
- (4) kalkė – pažodinis frazeologizmo vertimas (Šimėnaitė, 1980, pp.185-191).

Nedidelė kiekybinė nagrinėjamų frazeologizmų vertimų analizė patvirtina teiginį, kad vertimas – tai pirmiausia kūrybinis procesas, nes dominuoja prasminis vertimo būdas (plg. 1 diagramą):

1 diagrama. Vokiškų frazeologizmų vertimo į lietuvių kalbą strategijos

Štai keli prasminio vertimo būdo pavyzdžiai:

(1) *Und nun komm, Krola. 'Mehr Licht' - das war damals ein großes Wort unseres Olympiers; aber wir bedürfen seiner nicht mehr, wenigstens hier nicht, hier sind Lichter **die Hülle und Fülle**.* [Fontane: Frau Jenny Treibel. Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur, S.30111]

Eikš, Krola, „daugiau šviesos“ – tai mūsų olimpiečio didingi žodžiai anuomet, bet mums daugiau nereikia, bent čia, čia žvakių **aibės**. [Fontane: Ponia Jėnė Treibel, p.381. Vertė E. Vengrienė]

(2) *Endlich klang zwischen den Bäumen hindurch das Lachen der Gesellschaft; dann sahen sie auch ein weißes Tuch am Boden schimmern, das war die Tafel, und darauf standen Erdbeeren **in Hülle und Fülle**.* [Storm: Immensee. Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur, S.158426]

*Pagaliau pro medžius nuskambėjo žmonių juokas. Tuoju jie pamatė ir staltiesę ant žemės boluojant. Tai buvos stalas, o ant jo raudonavo **gausybė** žemuogių.* [Štormas: Imeno ežeras, p.16. Vertė E. Vengrienė]

Vokiškoji idiomą *in Hülle und Fülle* arba aukštojo stiliaus variantas *die Hülle und Fülle* yra nemotyvuota ir lietuvių kalboje atitikmens neturi. Tačiau grožinėje literatūroje ji, atrodo, vartojama gana dažnai – iš minėto 21 pavyzdžio net 11 yra su šiuo frazeologizmu. Į lietuvių kalbą jis verčiamas taip pat labai įvairiai: ne tik perteikiant prasmę kita vaizdinga kalbos priemone, bet ir surandant analogą frazeologizmui. Galima palyginti du to paties teksto vertimo variantus:

(3) *Da trat der Teufel zu ihm und sprach »was suchst du? willst du mich zum Paten deines Kindes nehmen, so will ich ihm Gold **die Hülle und Fülle** und alle Lust der Welt dazu geben.« Der Mann fragte »wer bist du?« »Ich bin der Teufel.« [Grimm: 44. der Gevatter Tod. Kinder- und Hausmärchen. Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur, S.63398]*

Štai prisiartino prie jo velnias ir tarė: „Ko jieškai? Jeigu paimsi mane už tavo vaiko krikštą, duosiu jam **begalo** daug aukso ir suteiksiu viso šio pasaulio linksmybes.“ Žmogus jo paklausė: „Kas tu esi?“ – „Aš esu velnias.“ [Brolių Grimų Pasakos, p.100. Vertė L. Ropaitė]

Tada priejo prie jo velnias ir sako: „Ko tu ieškai? Jeigu nori, imk mane už krikštą savo vaikui, aš **apipilsiu** jį auksu ir apdovanosiu visais gyvenimo malonumais.“ Žmogus paklausė: „Kas tu toks esi?“ – „Aš esu velnias.“ [Brolių Grimai, 44. Giltinė kūma. Vaikų ir namų pasakos, p.12. Vertė A. Drukenis]

Pirmasis vertimas, nors frazeologizmas *be galo* ir užrašytas vienu žodžiu, laikytinas analogu, o antrasis – tai puikaus prasminio vertimo pavyzdys, kai vertėjas vietoj frazeologizmo surado pagal kontekstą tinkantį vaizdingą lietuvišką veiksmažodį. Reikia pripažinti, kad, nors L. Ropaitės vertimas formaliai ir tikslesnis (frazeologizmas verčiamas frazeologizmu), tačiau A. Drukenio pasirinktas sprendimas suteikia pasakos personažo žodžiams daugiau spalvų ir kuriame vaizdo prasme atrodo įdomesnis.

Beje, minėta vokiečių kalbos idiomą, rodos, kelia ypatingų sunkumų verčiant: vieną kartą ji liko neišversta (4) ir vieną kartą išversta frazeologizmu, tačiau visiškai kitos reikšmės frazeologizmu, kuris netgi iškreipia paties teksto prasmę (5):

(4) *Aus Schlingpflanzen, welche hier **in Hülle und Fülle** zu haben sind, drehen wir Seile, womit die Sättel befestigt und die Pferde aneinander gebunden werden.* [Karl Mays Werke: Das Vermächtnis des Inka. Karl Mays Werke, S.39449]

Iš vijoklinių augalų nusivysime virves, jomis pritvirtinsime baltus ir pririšime vieną prie kito arklius. [Karl Mays: Inko testamentas, pp.234-235. Vertė J. Malinauskas]

(5) *»duks!« antworteten die Tiere: und das mußte wohl heißen »wir sind es zufrieden,« denn der Alte sprach weiter »hier ist **Hülle und Fülle**, geh hinaus an den Herd und koch uns ein Abendessen.« [Grimm: 169. Das Waldhaus. Kinder- und Hausmärchen, S.1069. Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur, S. 64150]*

- Duks! – atsiliepė visi gyvuliai kartu, ir tas žodis, matyti, reiškė jų sutikimą, ne senis toliau pasakė: - **Būk čia kaip namie**, o dabar eik pas židinį ir išvirk mums vakarienę. [Brolių Grimai: Pasakos, p.302. Vertė J. Balčikonis]

Kartais idiomą *in Hülle und Fülle* verčiama ir analogu:

(6) »Das ist Widerspruch. Dieser liederliche Bruder soll ein glücklicher Gambusino gewesen sein und doch seinen Bruder um das ganze Vermögen betrogen haben? Ein glücklicher Gambusino hat doch das Geld **in Hülle und Fülle**.« [Karl Mays Werke: Winnetou II. Karl Mays Werke, S.51556]

- Čia aš įžiūriu prieštaravimą. Tam netikusiam broliui sekėsi ieškoti aukso, ir vis dėlto jis apgavo brolių, atimdamas iš jo visą turtą? Laimingas aukso ieškotojas turėjo pinigų **iki kaklo**. [Karlas Majus. Vinetu. II tomas, p.208. Vertė T. Četrauskas]

(7) Der Fluß bietet Nahrung **in Hülle und Fülle**. Da leben Tausende von Wasserschweinen, an denen sich der Jaguar satt fressen kann. [Karl Mays Werke: Das Vermächtnis des Inka. Karl Mays Werke, S.39024]

Upėje žvėris susiranda maisto **kiek tik nori**. Ten gyvena tūkstančiai kapibarų, kurių jaguaras gali sočiai prisiešti. [Karlas Majus: Inko testamentas, p.22. Vertė J. Malinauskas]

Tas pats frazeologizmas kontekstiniais, sintaksiniais, semantiniiais ar stilistiniais sumetimais į lietuvių kalbą dažnai verčiamas skirtingai. Pavyzdžiui, vertimuose pasitaiko šie minėtos idiomos analogai:

in/ die Hülle und Fülle	{	lig valiai, į valias
		vienas per kitą
		kiek tik širdis geidžia
		be galo
		kiek tik nori
		iki kaklo

Pažvelgus į šiuos vertimus semantiniu aspektu, galima pastebėti kuo įvairiausių galimybių ir variantų: vokiečių kalbos idioma į lietuvių kalbą verčiama kita idioma (*lig valiai, į valias*), tropiniais frazeologizmais (*vienas per kitą, kiek tik širdis geidžia, be galo, iki kaklo*), samplaikiniu frazeologizmu (*kiek tik nori*). Beje, galima pastebėti, kad toli gražu ne visi lietuviški analogai priklauso „DAUG“ kategorijai, ir tai tik dar kartą patvirtina faktą, kad frazeologijos gretinimas kalbos sistemos lygmeniu yra gana sąlyginis dalykas.

Analogu verčiamas dar vienas tropinis frazeologizmas *schwere Menge*, ir šįkart analogas ir lietuvių kalboje priklauso „DAUG“ kategorijai:

(8) »Halt!« unterbrach ihn Droll, indem er herüberlangte und seinen Arm ergrieff. »Wie war sein Name?« »Seinen Vornamen kenne ich nicht mehr; aber sein Familienname war Pampel. Ich nannte ihn nur immer Vetter Pampel.« »Wie? Pampel? Höre ich recht?« rief Droll. »Hatte er Kinder?« »**Die schwere Menge!**« [Karl May: Der Schatz im Silbersee; <http://gutenberg.spiegel.de>]

- Gana! – nutraukė jį Drolis, persisverdamas per balną ir nutverdamas jo ranką. – O kokia buvo jo pavardė? - Vardo jau nebeprisimenu, o pavardė Pampelis. Aš jį vadindavau „pusbroliu Pampeliu“. - Kaip? Pampeliu? Ar man nepasigirdo? – sušuko Drolis. – Ar jis turėjo vaikų? - **Devynias galybes!** [Karl May: Sidabro ežero turtai, p.456. Vertė T. Četrauskas]

Gretinant frazeologizmus kalbos sistemos lygmeniu, atrodo, kad pagal vaizdinį pagrindą labiausiai tiktų atitikmuo *be skaičiaus*; tačiau reikia pripažinti, kad vertėjo pasirinktas *devynios galybės* stilistiškai ir netgi fonetiškai čia tinka labiau, kas tik dar kartą patvirtina, kad konkretus tekstas

reikalauja konkrečių sprendimų, o bet kokie dvikalbiai frazeologizmų žodynai gali būti tik pagalbinė priemonė.

Analizuojant vertimus taip pat galima pastebėti, kad prasminiu būdu į lietuvių kalbą verčiami ir vokiečių kalbos tropiniai frazeologizmai, turintys specifinį vaizdinį pagrindą:

(9) SPIEGELBERG mit einem stolzen Gelächter. Armer Tropf! Aus dieser Lage reißen? hahaha! - aus dieser Lage reißen? – und auf mehr raffiniert dein **Fingerhut voll** Gehirn nicht? und damit trabt deine Mähre zum Stalle? [Schiller: Die Räuber. Schiller: Werke, S.977]

Špigelbergas (išdidžiai juokiasi). Nelaimingieji! Ar išgelbės iš tos padėties? Cha-cha-cha! Iš prakeiktos padėties? O ką nors gražesnio tavo **protelis** nesugeba sugalvoti? Sena vaga seną jungą vilkti? [Fridrichas Šileris: Plėšikai, p.26. Vertė P. Vaičiūnas].

Įdomus yra dar vienas šio tropinio frazeologizmo vertimo pavyzdys:

(10) »Das weiß ich, lieber Sam. Und ebenso weiß ich, daß unter Umständen **ein Fingerhut voll** List mehr wirkt als ein großes Faß voll Körperkraft.« [Karl Mays Werke: Winnetou I. Karl Mays Werke, S.50728]

- Aš žinau tai, mielas Semai. Bet taip pat žinau, kad tam tikromis aplinkybėmis **antpirštis** klastos geriau už visą katilą jėgos. [Karlas Majus. Vinetu. I tomas, p.205. Vertė T. Četrauskas]

Šįkart vertėjas frazeologizmą išvertė pažodžiui, tačiau to reikalavo vokiško originalo kontekstas, įdomiai aktualizuojantis ir junginio tiesioginio perskaitymo galimybę.

Prasminį vertimo būdą vertėjos (-ai) taip pat renkasi ir samplaikinių frazeologizmų su abstrakčiais dėmenimis atvejais:

(11) Ihre ruhige Aufmerksamkeit blieb sich immer gleich, so wie ihre gelassene Regsamkeit. Und so war ihr Sitzen, Aufstehen, Gehen, Kommen, Holen, Bringen, Wiederniedersitzen ohne **einen Schein von** Unruhe, ein ewiger Wechsel, eine ewige angenehme Bewegung. [Goethe: Die Wahlverwandtschaften. Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur, S.51922]

Ji buvo rami, dėmesinga, plūšėjo nesiblaškydama. Sėdėdavo, pakildavo, išeidavo, grįždavo, ką nors atnešdavo, vėl sėdėdavo be **mažiausio** nerimo, tai atrodo tarytum nuolatinė kaita, amžinas malonus judėjimas. [Johann Wolfgang Goethe: Sielų giminytė, p.58. Vertė L. Petravičius]

(12) Zwar hat die Natur auch schon dem Vernunftlosen über die Notdurft gegeben und in das dunkle tierische Leben **einen Schimmer von** Freiheit gestreut. [Schiller: Über die ästhetische Erziehung des Menschen in einer Reihe von Briefen. Schiller: Werke, S.4139]

Tiesa, jau ir neprotingiems padarams gamta duoda daugiau, negu jiems būtinai reikalinga, šitaip pažerdama **pluoštelį** laisvės **spindulių** į tamsaus gyvūno gyvenimą. [Friedrich Schiller: Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą, pp.144-145. Vertė A. Gailius]

Verčiant frazeologizmą *ein Schimmer (von)* vartojami abstraktūs lietuvių kalbos daiktavardžiai *blykstelėjimas, kibirkštėlė, atspindys*. Tai visiškai suprantama, atsižvelgiant į faktą, kad lietuvių kalboje tarp „MAŽAI“ reiškiančių frazeologizmų dominuoja vaizdingos idiomos ir tropiniai frazeologizmai, o frazeologizmai su abstrakčiais daiktavardiniais dėmenimis (pvz., *vieni juokai, prie proto, gyvą nieką*) priklauso daugiau šnekamajai kalbai ir nei stilistiškai, nei semantiškai čia visai netiktų.

Ir galiausiai reikėtų aptarti du vertimo ekvivalentu atvejus – ir čia vėl tenka kalbėti apie jau minėtą problemą somatizmą *um ein Haar*:

(13) FAUST.

*Ich fühl's, vergebens hab' ich alle Schätze
Des Menschegeists auf mich herbeigerafft,
Und wenn ich mich am Ende niedersetze,
Quillt innerlich doch keine neue Kraft;
Ich bin nicht **um ein Haar** breit höher,
Bin dem Unendlichen nicht näher.* [Goethe: Faust. Eine Tragödie. Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur, S.49932]

FAUSTAS

*Taigi iš mano pastangų naudos jokios,
Tik veltui taip veržiaus prie lobių,
Kuriuos išminčių bibliotekos globė,
Neįėjau iš jų naujos jėgos.
Nepriartėjo begalybė nė **per plauką**,
Ir pats nė truputėlio neišaugau.* [J. W. Goethe: Faustas. Tragedija: CII-CIIIp. Vertė A. A. Jonynas]

FAUSTAS

*Kasdien prie stalo sėdu aš sudribęs,
Kas dieną jėgos senka vis labiau;
Ir nors pasaulio išminties gėrybes
Tiek metų kantriai savyje kaupiau, -
Nepriartėjau aš prie begalybės,
Aukštesnis nė **per plauką** netapau.* [J. W. Goethe: Faustas, p.67. Vertė A. Churginas]

Somatiniai frazeologizmai (t. y. frazeologizmai su kūno dalį pavadinančiu dėmeniu) apskritai turi nemažai bendrumų daugelyje genetiškai susijusių ir nesusijusių kalbų (plg. Kalinauskas, 1974, p.62; Dobrovol'skij, 1998; Leonavičienė, 2006), todėl nenuostabu, kad ir čia vokiškas somatizmas išverstas iš esmės tą pačią reikšmę turinčiu lietuvišku somatizmu. Tačiau, kaip jau minėta, kalbant apie „MAŽAI“ kategoriją, ir vokiškas, ir lietuviškas frazeologizmai gana probleminiai: net ir šiame vertimo pavyzdyje negalima būtų visiškai užtikrintai teigti, kad frazeologizmai reiškia būtent „MAŽAI“.

Išvados

Kalbant „DAUG“ ir „MAŽAI“ reiškiančių vokiečių ir lietuvių kalbų frazeologizmų gretinimą kalbos sistemos lygmeniu, pirmiausia reikėtų pabrėžti ne tik į akis krintančius kiekybinius, bet ir kokybinius skirtumus: vokiškų frazeologizmų dėmenys – daugiausia abstraktūs daiktavardžiai, lietuviškuose dominuoja konkretūs. Vokiečių kalboje įsitvirtino du „DAUG“ reiškiantys bibliniai frazeologizmai, lietuvių kalboje ne. Tiesa, kalbant apie vaizdingumą, abiejų kalbų abiejose kategorijose dominuoja tropiniai frazeologizmai, tačiau antroje vietoje vokiečių kalboje randame samplaikinius, lietuvių – idiomus. Kai kurie lietuvių kalbos frazeologizmai turi akivaizdžių sąsajų su mitologija ir liaudies tikėjimais (pvz., frazeologizmai su dėmeniu *velnias* ir kitais jo vardais, skaičiais *devyni* ir *šimtas*). Šie skirtumai, matyt, ir lemia, kad visiškų ekvivalentų tarp vokiškų ir lietuviškų šių reikšmių frazeologizmų rasti neįmanoma – geriausiu atveju tik dalinius arba išvis jokių. Tiesa, išimtį sudarytų jau minėtieji somatizmai *um ein Haar* ir *per plauką*, tačiau „MAŽAI“ kategorijoje jie abu yra daugiau periferiniai ir per daug probleminiai, kad galėtų būti naudojami kaip tvirtas empirinis įrodymas.

Kad čia nagrinėjamos kategorijos turi daugiau skirtumų nei panašumų, liudija ir kai kurių frazeologizmų vertimai, pateikiami dvikalbiuose vokiečių-lietuvių kalbų žodynuose (iš 8 atvejų tik keturis kartus siūlomi lietuviški frazeologizmai, likusiais atvejais – atskiri žodžiai arba laisvieji žodžių junginiai). Patyrinęs grožinėje literatūroje pasitaikančių „DAUG“ ir „MAŽAI“ reiškiančių vokiečių kalbos frazeologizmų vertimus į lietuvių kalbą, taip pat tenka konstatuoti, kad vertėjos (-ai) dažniausiai (12 atvejų iš 24 nagrinėtų) renkasi prasminį vertimo būdą – pagal atitinkamą kontekstą ir stilių tinkamą vieną žodį ar nefrazeologinį žodžių junginį, bet ne frazeologizmą. Tiesa, tarp 8-ių vertimo analogu atvejų 6 lietuviški frazeologizmai priklauso „DAUG“ arba „MAŽAI“ kategorijai, bet nėra nė vieno atvejo, kai verčiant ta patį vokišką frazeologizmą būtų pasitelktas tas pats lietuviškas frazeologizmas – vertėjos (-ai) kaskart renkasi kitokį.

Apibendrinant galima būtų pasakyti, kad „DAUG“ ir „MAŽAI“ kategorijos vokiečių ir lietuvių kalbose realizuojamos ganėtinai skirtingais vaizdiniais, ir tai leidžia kalbėti apie tam tikrą nacionalinę specifiką – bent jau šiose dviejose reikšmės grupėse. Žinoma, platesnius ir išsamesnius apibendrinimus galima būtų daryti ir apie tam tikrus dėsningumus kalbėti tik patyrinęs kitas panašias dydžio ir kiekio kategorijas vokiečių ir lietuvių kalbų frazeologijoje.

Šaltiniai

Leksikografiniai šaltiniai

1. FŽ – *Frazeologijos žodynas*, 2001. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
2. DRW – *Duden-Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*, 1995. Mannheim: Bibliographisches Institut.
3. DUW – *Duden-Deutsches Universalwörterbuch*. 2001 [CD].
4. Križinauskas, J., Smagurauskas, S., 2001. *Vokiečių-lietuvių kalbų žodynas*. 2 leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
5. LSR – Röhrich, L., 2000. *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten* (Digitale Bibliothek Band 42). [CD] Berlin: Directmedia.
6. SDR – Schemann, H., 1989. *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*. Straelen: Straelener Manuskripte Verlag.
7. SLKFŽ – Paulauskas, J., 1995. *Sisteminis lietuvių kalbos frazeologijos žodynas*. Kaunas: Šviesa.
8. Šlapoberskis, D., 1972. *Vokiečių-lietuvių kalbų žodynas*. II leidimas. Vilnius: Mintis.

Tekstynai

1. DLKT = *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*, 1998-2008. Kompiuterinės lingvistikos centras. Prieiga per internetą: <http://donelaitis.vdu.lt/>
2. DWDS = *Das digitale Wörterbuch der deutschen Sprache des 20. Jh.* Kerncorpus. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Prieiga per internetą: www.dwds.de

Grožinės literatūros kūriniai

1. Broliai Grimai, 1954. *Pasakos*. Vertė J. Balčikonis. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
2. Broliai Grimai, 2005. *Vaikų ir namų pasakos*. Vertė A. Druktenis. Vilnius: Alma littera.
3. *Brolių Grimų pasakos*, 1909. Vertė L. Ropaitė. Kaunas: Spaustuė M. Sokolovskio ir A. Estrino.
4. Fontanė, T., 1971. *Efė Brist*. Vertė E. Vengrienė. Vilnius: Vaga.
5. Fontanė, Th., 1998. *Efė Bryst. Ponia Jėnė Treibel*. Vertė E. Vengrienė. Vilnius: Vaga.
6. Fontanė, Th., 2000. *Frau Jenny Treibel*. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.

7. Fontane, Th., 2000a. Effi Briest. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.
8. Gėtė, J. V., 1963. *Jaunojo Verterio kančios*. Vertė E. Vengrienė. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
9. Goethe, J. W., 2007. *Sielų giminystė*. Vertė L. Petravičius. Vilnius: Versus aureus.
10. Goethe, J. W., 2000. Die Wahlverwandschaften. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.
11. Goethe, J. W. von, 2000. Faust. Eine Tragödie. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.
12. Goethe, J. W. von. (2000) Die Leiden des jungen Werther. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.
13. Goethe, J. W., 1999. *Faustas. Tragedija*. Vertė A. A. Jonynas. Vilnius: Tyto alba.
14. Goethe, J. W., 1999. *Faustas*. Vertė A. Churginas. Vilnius: Baltos lankos.
15. Grimm, J. und W., 2000. Kinder- und Hausmärchen. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.
16. Hoffmann, E. T. A., 2000. Klein Zaches. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.
17. Hofmanas, E. T. A., 1971. Mažasis Cachesas, pasivadinęs Cinoberiu. *Taurė. Vokiečių romantikų novelės*. Vertė S. Račiūnas. Vilnius: Vaga.
18. May, K. Der Schatz im Silbersee. Prieiga per internetą: <http://gutenberg.spiegel.de> [Žiūrėta 2009 m. rugsėjo 1 d.]
19. May, K., 2007. *Sidabro ežero turtai*. Vertė T. Četrauskas. Vilnius: Alma littera.
20. Majus, K., 1986-1988. *Vinetu*. Vertė T. Četrauskas. Vilnius: Mintis.
21. Majus, K. 1999. *Inko testamentas*. Vertė J. Malinauskas. Kaunas: Vaga.
22. Schiller, Fr., 1999. *Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą*. Vertė A. Gailius. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
23. Schiller, Fr., 2001. Wilhelm Tell. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.
24. Schiller, Fr., 2003. Werke. In: *Digitale Bibliothek Band 103*. [CD] Berlin: Directmedia.
25. Storm, Th., 2000. Immensee. In: *Digitale Bibliothek Band 1: Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka*. [CD] Berlin: Directmedia.
26. Šileris, Fr., 1971. *Plėšikai*. Vertė P. Vaičiūnas. Vilnius: Vaga.
27. Šileris, Fr., 1989. *Eilėraščiai ir dramos*. Vilnius: Vaga.
28. Štormas, T., 1961. *Audros raitelis*. Vertė E. Vengrienė. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
29. Wiedenroth, H. ed., 2003. Karl Mays Werke. In: *Digitale Bibliothek Band 77*. [CD] Berlin: Directmedia.

Literatūra

1. Burger, H., 1998. *Phraseologie. Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmitt Verlag.
2. Dobrovolskij, D., 2002. Phraseologismen in kontrastiver Sicht. In: D. A. Cruse, F. Hundsnurscher, M. Job, P. R. Lutz (ed.), *Lexikologie. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*, Band 21.1. Berlin/ New York: Walter de Gruyter, S.442-451.
3. Dobrovolskij, D., 1998. Zum Verhältnis des Universellen und Einzelsprachspezifischen in der Idiomatik (kognitiv-semantische Aspekte). In: W. Eismann, ed. *Europhras 95 – Europäische Phraseologie im Vergleich. Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer (= Studien zur Phraseologie und Parömiologie. 15), S.151-163.
4. Greimas, A. J., 1990. *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. Vilnius/ Chicago: Moksas.
5. Jakaitienė, E., 2009. *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
6. Kalinauskas, B., 1974. *Lietuvių liaudies šnekamosios kalbos frazeologija*. Vilnius: Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas.
7. Korhonen, J., 2007. Probleme der kontrastiven Phraseologie. In: H. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kühn, N. R. Norrick, (ed.). *Phraseologie. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Band 28.1. Berlin/ New York: Walter de Gruyter, S.574-589.
8. Leonavičienė, A., 2006. Lingvistikos ir meno sandūroje. Šiuolaikinių lietuvių novelių vertimai į prancūzų kalbą. *Darbai ir dienos*, 45. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, pp.157-170.
9. Marcinkevičienė, R., 2001. Tradicinė frazeologija ir kiti stabilūs žodžių junginiai. *Lituanistica*, 4 (48), pp.81-98.
10. Masiulionytė, V., Šileikaitė, D., 2008. Ausdrucksmöglichkeiten der Schlaueheit in der deutschen und litauischen Phraseologie. *Kalbotyra*, 59 (3), pp.202-212.
11. Pikčilingis, J., 1975. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Moksas.
12. Šimėnaitė, Z., 1980. Žvilgsnis į „Pakeltos velėnos“ frazeologizmų vertimus. *Meninio vertimo problemos*. Vilnius: Vaga, pp.183-199.
13. Vėlius, N., 1987. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis*. Vilnius: Vaga.
14. Žeimantienė, V., 2009. Bibliographie zum deutsch-litauischen Sprachvergleich (1974-2008). *Kalbotyra*, 60 (3), pp.112-120.

Virginija Masiulionytė

Phraseologismen mit der Bedeutung „VIEL“ und „WENIG“ im Deutschen und im Litauischen: auf der Suche nach Entsprechungen

Zusammenfassung

Das Ziel des vorliegenden Beitrags besteht darin, phraseologische Versprachlichung der Kategorien „VIEL“ und „WENIG“ im Deutschen und Litauischen zu vergleichen, eventuelle Ähnlichkeiten und Unterschiede zu erläutern, zielsprachliche Entsprechungen für deutsche Phraseologismen auf der Systemebene vorzuschlagen sowie die Übersetzungen der in der schöngeistigen Literatur vorkommenden deutschen Phraseologismen mit genannten Bedeutungen ins Litauische zu untersuchen. Vergleichsgrundlage ist semantische Übereinstimmung auf denotativer Ebene. Das empirische Korpus umfasst 19 deutsche (10 mit der Bedeutung „VIEL“ und 9 mit der Bedeutung „WENIG“) sowie 123 litauische (entsprechend 85 und 38) Phraseologismen. Die quantitativen und qualitativen Unterschiede sind wohl der Grund dafür, dass auf der Systemebene sich keine Volläquivalente feststellen lassen, nur Teiläquivalente oder gar Nulläquivalente. Auch bei der Übersetzung der deutschen Phraseologismen der Bedeutung „VIEL“ und „WENIG“ in den meisten Fällen auf Einwortlexeme bzw. auf nichtidiomatische syntaktische Wortverbindungen zurückgegriffen wird. Die deutschen Phraseologismen werden auch mit litauischen Phraseologismen wiedergegeben, aber in den meisten Fällen wird auf analoge Phraseologismen zurückgegriffen, die aber weder Äquivalente noch Teiläquivalente sind. Aus kontextuellen, stilistischen und semantischen Gründen werden deutsche Phraseologismen jeweils anders übersetzt.

Zusammenfassend kann gesagt werden, dass die Kategorien „VIEL“ und „WENIG“ im Deutschen und Litauischen ganz unterschiedlich phraseologisch versprachlicht werden und dass man hier wohl von der nationalen Spezifik sprechen könnte.

Straipsnis įteiktas 2010 01
Parentas spaudai 2010 03

Apie autorę

Virginija Masiulionytė, dr., Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Vokiečių filologijos katedros lektorė.

Mokslinės veiklos sritys: frazeologija, semiotika.

Adresas: Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, Vokiečių filologijos katedra, Universiteto g. 5, 01513 Vilnius

El. paštas: virga.masiulionyte@gmail.com

DOI: 10.5755/j01.sal.1.16.43356